

Jurij Dobravec

Duhovni temelj pri varovanju narave?

Človeštvo se v zadnjih nekaj desetletjih vse globlje zaveda, da je z njegovim odnosom do narave nekaj narobe. Znanost ugotavlja, da so nekateri odzivi narave, ki jih človek sam zazna kot neposredno ogroženost, v tesni povezavi, če ne kar neposredna posledica človekovih dejanj. Na globalni ravni je najbolj razvpito zmanjševanje zaščitne ozonske plasti oziroma posledično dvigovanje povprečne temperature na Zemljinem površju. Pojav je dejansko še slabo poznan in mu pripisujejo različne vzroke. Za nekatere je človek neposredno odgovoren, na primer izpuščanje nekaterih uničujočih plinov, druge bi lahko pripisali cikličnim spremembam na Zemlji in v bližnjem vesolju. Podnebje se spreminja in posledice so vse bolj vidne pri neživi in živi naravi: stabilnost ekosistemov je zaradi pospešenega izumiranja posameznih vrst organizmov vedno šibkejša. Narava mnogih večtisočletnih funkcij, kot je na primer zapolnjevanje praznih ekoloških niš izumrlih organizmov, ne more zanesljivo opravljati. Oslabljene so celo mnoge funkcije, ki so bile tudi vzrok za razmere, v katerih se je življenje na Zemlji sploh razvilo do sedanje stopnje – s človekom kot biološko vrsto vred.

Najprej je treba pozornost posvetiti nejasni uporabi posameznih pojmov, ki se v povezavi z obravnavano temo pojavljajo v svetu. Pojem ekologija, ki se najpogosteje sliši v javnosti, je kot po pravilu uporabljen napačno. Vanj smo stlačili vse dejavnosti, ki se zadevajo naše okolje. V pravem pomenu je namreč ekologija le

nauk o okolju, torej *spoznavanje* nekih procesov. Predstavlja eno od znanstvenih podlag za dejavnosti varovanja narave. Druge izraze, ki označujejo obravnavano dejavnost, kot na primer varstvo okolja, narave in varstvo virov, najbolj jasno razdelimo glede na predmet in namen:

- *varstvo okolja*, kjer obravnavamo odnos *sedanji človek – okolje sedanjega človeka*,

- *varstvo naravnih virov*, ki se ukvarja z odnosom *sedanji človek – prihodnji človek* in

- *varstvo narave* v ožjem smislu, kjer obravnavamo odnos *človek – narava*.

Beli človek se intenzivno ukvarja s pojmom varstva narave, a kritično je dejstvo, da se ne želi ničemur odpovedati. Varstvo narave na celem planetu vidi izven sebe, v nevarnosti uničevanja pragozdov, težki in "neekološki" industrializaciji nerazvitih dežel, celo prevelikem številu prebivalstva v tako imenovanem nerazvitem svetu. Zdaj, ko smo vse uničili, ko v Evropi praktično ni več prvobitne narave, ampak samo še tako imenovana sonarava, smo postali duhovni in finančni pokrovitelji ljudstvom, ki so z naravo doslej znali živeti v sožitju. •

Duhovni prostor, ki bi ga morale zasedati klena filozofija in zdrav razum, je klonil pod negativno usmerjeno špekulacijo in tendenciozno publicistiko. Na tej osnovi se razvije marsikatera *manipulacija*. Poznamo primere političnih grupacij, ki trkajo na moralno zavest in v povezavi z obravnavanimi problemi skušajo priti na oblast oziroma diskriminirati druge, tudi države

in narode. Priti na oblast je sicer v demokraciji zahodnega tipa legitimno, vprašljiva pa je pot. Ker razmere na človekovem duhovnem področju niso rešene, prihaja še do družbeno moralno in etično vprašljivih dejanj že izvoljenih oblasti, ki v zadnjem času pridobivajo izredno prefinjene preobleke in so videti celo pozitivne. Na primer *urejanje rojstev* zaradi "preobremenjenosti Zemlje", ki ga s finančno (celo humanitarno) pomočjo spodbujajo zahodne države. Ali pa precej svež primer trgovine z onesnaževanjem, znana pod nadimkom Kyotski sporazum. Sporazum sicer vsebuje kar nekaj pozitivnih pristopov, a prevlada zahodnjaškega mišljenja je več kot očitna. Po njem bi glede na stopnjo razvoja (!) določili sorazmerne deleže onesnaženja, ki ga posamezna država lahko globalno povzroča. Pri tem ima vsaka država možnost kupiti delež "dovoljenega onesnaževanja" od drugih držav. Revne države, ki jim je zaradi nerazvitosti industrije že dodeljena majhna "pravica do onesnaževanja", seveda nimajo denarja za takšno trgovanje. Dogovor, o katerem pogosto slišimo v medijih, in ki zaenkrat še ni uradno v veljavi, ni prav nič drugega kot prikrita kolonizacija in zaviranje nerazvitih gospodarstev. Podobno je na zgolj formalni ravni ostala pobuda Združenih narodov, oblikovana kot Konvencija o biološki raznovrstnosti. Pred desetimi leti so se v Rio de Janeiru zbrali predstavniki praktično vseh držav sveta, zato to konvencijo upravičeno štejejo za najpomembnejšo na področju varovanja narave in okolja.

Evropo danes v temelju označuje krščanstvo. Če gledamo suhoparno družbeno, je to pravzaprav zanimivo, saj niti ni tako staro. Verjetno je v tem temelju še veliko primesi prejšnjih poganskih kultur, ki so jih spretni ali od Boga navdahnjeni po-

kristjanjevalci vključili v oznanjevanje. Seveda v pozitivnem smislu. Istočasno je za Zahodni svet značilno, da je vez z lastno tradicijo in religijo močno natrgana. Zaradi zgodovinskih razlogov, predvsem dominantne ekonomske vloge, močnega mešanja kultur in razvoja družbenih sistemov z zaključkom v liberalnem kapitalizmu se ljudska modrost v življenjski praksi ne uporablja več. Socialna struktura družbe na tem področju namreč več ne funkcioniра. Odnosi med ljudmi in do narave, ki jih prikazujejo miti in pravljice, veljajo za nazadnjaške, zastarele, v najboljšem primeru romantične. Povprečno zahodnjaško mišljenje jih prenaša le še kot otroško in mladinsko branje ali kot raziskave v okviru sterilnih znanstvenih disciplin. Pravoslavna vera in kultura nista zapadli tako močni racionalizaciji. Protestantizem in delno katolištvo pa sta se institucionalno profesionalizirala in pravzaprav spremenila v *servis* ob akcijah in njihovih pogosto skrbno zakritih polomijah. Vlogo temelja je vera ohranila le pri posameznikih, ki po javnem mnenju v duhovnosti "neživljenjsko" pretiravajo. V isti miselni smeri, torej kot servis, zahodnjaki uporabljamo tudi naravo (in žal tudi sočloveka). Do nje vzpostavljamo odnos le takrat, ko jo potrebujemo. Narava nam je le služabnica in v najmilejšem smislu to pomeni, da se v njej na primer sproščamo z oblikami rekreacije, nasilnimi do narave. Ne priznamo ji njenih lastnih vrednosti, ki jih je Stvarnik položil vanjo in jih človek ne pozna. Ali pa jih celo pozna. Človek je pozabil, da mu je, z izjemo enega sadeža, vsa narava bila na voljo le v raji – do spoznanja dobrega in zla. Po tem pa je odnos do narave postal bistveno drugačen. Človek si je privzel oblast določati, katere dele narave lahko uporablja in kako. To pravico si v imenu razvoja prisvajajo bolj in bolj.

Če se bodo v vsa območja sveta prenesle "pravice", večinoma razvade, ki jih v odnosu do narave poznamo na območjih z belo raso, bo prihodnost preživetja človeštva bistveno težja, kot bi lahko bila. Dokler si beli človek ne bo priznal, da dolžnost do narave in drugih ras na Zemlji ni v tem, da jim pomagamo, ampak v tem, da jim moramo *vrniti*, kar smo jim vzeli v stoletjih izkoriščanja, se bo človeštvo v celoti gledano sesedalo samo vase. Najhuje pri vsem tem je dejstvo, da smo pomoči "nerazvitim rasam" naredili human videz. Še več, v luči krščanstva jim "bratsko" pomagamo. Nikakor ne mislim, da pomoč ni potrebna. Nasprotno, bistveno premalo jo izvajamo, oziroma bistveno premalo izhaja iz nas samih. V bistvu dajemo izključno le od svojega viška, tako rekoč ukradenega viška. Potrebna pa bi bila *delitev dobrin*, na kar opozarjajo modri državniki. Nekatere značilnosti zahodne civilizacije se torej ravno pri odnosu do narave pokažejo kot zelo slabe. In slabo deliti z drugimi ni ravno humano, še manj krščansko.

Na področju varovanja narave se je ponovno pokazalo, da so verbalna reševanja le slepilo. Pozivi, predvsem drugim, k izboljšanju odnosa do narave, in množica akcijskih načrtov, s katerimi se ukvarjajo takšne in drugačne, uradne in neuradne "zelene" organizacije ali posamezniki, ne dajejo rezultatov in kriza se samo še pogloblja. Rezultatov ni, ker samo načrtujemo, izvedbe pa so bolj ali manj klavrne. Načrtovanje je nujno potreben del dejavnosti, a je le sredstvo, le pot k uresničitvi. Za cilj si moramo zastaviti rezultat, izboljšanje. Ker pa smo sredstva preimenovali v cilje, resnični *cilji nimajo prostora* za uresničitev.

Osnovnim idejam iz sedemdesetih let je nekaj manjkalo, očitno nekaj manjka

tudi današnjim izpeljavam teh idej. Napovedi so bile zmotne. Špekulacija? Laž? Najprej lahko ugotovimo, da ideje, ki so bile podane v sedemdesetih, niso bile niti znanstveno niti filozofsko niti praktično izpeljane do uporabne vrednosti. Ostali smo pri teoriji: znanost je delala statistiko na enem samem vzorcu enega objekta – planeta Zemlje, filozofija se je ob problemu raztreščila na mnoge šole – nekatere z zelo malo učenci. Praksa se je ustavila ob lepih željah in deklarativnem pravu. Za sladokusce je ostalo še nekaj romantike.

V današnji racionalistični družbi je na področju varstva narave mogoče uspeli le s tendencioznimi, dobro pripravljenimi in hitrimi akcijami, na nekaterih komunikacijsko manj razvitih območjih po svetu pa le z nasiljem in goljufijo. Etika je premalo razvita in premalo globalna, da bi bilo razvidno, katera dejanja so v tej smeri še dopustna v odnosu do narave Zemlje. Povrh vsega gre ob tem prepogosto le za uspeh ljudi, ki akcijo pripravijo in žal ne za uspeh, ki bi ohranitvi narave kaj prispeval. Javno mnenje, ki ostaja kljub mnogim manipulacijam vsaj delni pokazatelj človekovega pozitivnega notranjega čutenja do narave, posledično deluje skoraj izključno oportunistično: proti politiki in tudi proti stroki. To pa je neprijetno že v osnovi. Politika in stroka sta dolgoročno *izgubili kredibilnost*. Rezultat stanja se dobro kaže v dejstvu, da je varstvo narave glede na količino namenjenega denarja v svetu zelo malo cenjena dejavnost. Kaj je torej tisto, kar manjka? In kje najti?

V zadnjih desetletjih se v zahodni filozofiji intenzivno pojavljajo struje, ki iščejo, raziskujejo in razvijajo pristope do varstva narave. Bolj ali manj temeljijo na različnih filozofskih šolah novega veka. Večina išče korenine, išče temelj, ki ga je zahodna kul-

tura prav s svojim tehnološkim razvojem zanemarila ali celo izgubila iz zavesti. V nasprotju s klasičnimi pristopi, ki večinoma izhajajo iz filozofije Immanuela Kanta ali Barucha de Spinoze, se v zadnjem obdobju pojavljajo nekakšne praktične filozofije, ki identificirajo problem človekovega neskladja z naravo oziroma njegove vzgoje. Rešitev ponujajo kot filozofsko etični temelj ali v obliki nasvetov. Slednji imajo zelo širok spekter in segajo od obravnave psiholoških dejavnikov v človeku in v odnosu med človekom in naravo, do popolnoma praktičnih, lahko bi rekli gospodinjskih nasvetov. Pojavile so se tudi prave filozofije. Norveški filozof Arne Naes je utemeljil "poglobljeno ekologijo in ekozofijo", kjer povezuje religijo, filozofijo, temeljna načela, nazore, življenjski slog in praktične odločitve v tako imenovan "diagram predpasnika". Loevelock postavlja teorijo Gaia, kjer za temelj postavi dejstvo, da je planet Zemlja kot celota živ organizem. Aldo Leopold, Braid Callicott in še mnogi drugi ustanavljajo različne šole, ki jih uvrščamo v ekocentrične ali naravocentrične. Te v središče postavljajo naravo, človeka pa bolj na obrobje. Njim nasproti stoje antropocentrične filozofije ali etike, ki na različnih nivojih in z različno strogostjo postavljajo človeka v središče vsega živega, oziroma naravo obravnavajo pretežno utilitarni-stično.

Poleg teh, naturocentričnih in antropocentričnih, poznamo še drugačne pristope. Mnogi avtorji namreč izhajajo iz antropologije in zagovarjajo mišljenje, da se je človek tako oddaljil od narave, da mu odnosa do narave ni mogoče več vzpostaviti znotraj narave same. Človek si mora to diaforo najprej priznati, potem pa najti rešitev v samem sebi. Izpostaviti velja pristope odgovornosti za naravo in

ponižnosti pred naravo. Poznamo še teocentrične pristope, ki so svoj prostor – ali vsaj zrcalno podobo – dobile v zahodnih, na krščanstvu temelječih kulturah. Nena zadnje je treba omeniti tudi pristope, kjer centričnosti ne moremo razbrati, ker so za filozofsko paradigmo, v kateri se giblje zahodna filozofija, popolnoma nedojemljivi. Te primere najdemo v nekaterih vzhodnih religijah – v njihovih najglobljih izvedbah in najbolj doslednem praktičnem življenju. V globalnem smislu so posebno obetavni *interkulturni* pristopi.

Vsa opisana javna prizadevanja kažejo na dejstvo, ki je zapisano globoko v nas: pravi odnos do narave in dejavnost varstva narave morata imeti *osnovo v duhovnosti*. Ljudstva Daljnega vzhoda vse svoje odnose, tako do narave in do ljudi, temeljijo v svojih religioznih tradicijah. Zanimivo je, da okleščeni deli teh tradicionalnih kultur prenicajo v relativno sekularizirano judovsko-krščansko-grško tradicijo Zahoda. Zahodna kultura kljub vsemu očitno čuti potrebo po duhovnosti, ki manjka. Celotni nekateri popolni praktiki v naravovarstvu to slutijo.

Lahko se naučimo tujega jezika, tujega obnašanja, lahko globoko spoznamo tuje navade, vendar medkulturni preskoki niso mogoči. Posebno ne, če gre za velike duhovne razlike, oziroma je zgodovinska ločitev dveh kultur časovno zelo oddaljena. Nihče ne more v Evropo pripeljati kakšne od vzhodnih verovanj v vsej njeni svojskosti. Če ti je všeč, ali če si prevzel kakšno uporabno navado, še ne pomeni, da si jo presadil k nam. Možna so mešanja, dobrodošel in v današnji družbi nujen je *dialog*. Zmotno bi bilo razmišljati, da evropski človek svoje probleme lahko rešuje v okviru kakšne druge družbe ali na podlagi drugih temeljev. Odriniti na globoko v svojem duho-

vnem jezeru je torej edina možna rešitev sedanje krize. Za človeka to pomeni najprej poiskati lastne notranje temelje, za človeštvo lastne družbene temelje. Vendar to ni povsem preprosto. Moramo se zavedati, da je človek biološko gledano, polni del narave. Presegel jo je v socialnem smislu, delno pri samozavedanju in inteligenci. Popolnoma pa se od nje razlikuje v osebno-stnem smislu. Nobena evolucijska pot v naravi ne kaže na to, da bi se človek, torej posameznik kot oseba s specifičnim notranjim življenjem, lahko razvil na način, kot se razvijajo druge lastnosti bitij, vključno z inteligenco in socialnim vedenjem. Prav oseba je človekova notranja zgradba in temelj in je zato pravzaprav edino lahko odgovorna tudi za svoja dejanja – tudi v odnosu do narave.

Človek s krščansko kulturno in religiozno podlago ob vsem tem pozablja, da je božje "telo" drugačno od človeškega in da človek Bogu ni podoben po anatomiji, fiziologiji, niti po inteligenci ali čustvovanju, niti po celotnem fizičnem življenju. Napačno usmerjen človeški razum je Boga upodobil po svoji bio-psihični podobi in s tem povzročil miselno zmedo. Vendar nam mora biti jasno, da je le oseba tisto bistvo človeka, ki pomeni podobnost z Bogom: Bog je oseba in človek je oseba. Zaradi te značilnosti je človek dolžan skrbeti za svojo vrsto, za vsakega posameznika, za vsako osebo. To je torej *razlog* za humanost in opravičilo za antropocentrizem. Skrbeti pa mora z *orodji tega sveta*: s telesom, razumom, čustvi, družbenim ustrojem, skratka z vsem, kar pripada Zemlji in je del ustvarjenega zemeljskega življenja. To pa *sosredstva*. Vsekakor je tudi sredstva in tuzemsko življenje treba skrbno negovati. So namreč prav tako Božje delo, vendar ne Božja podobnost. Skrb za

vse te lastnosti človeka, ki so biološke, delno psihološke in socialne, in so podobne kot pri drugih ustvarjenih bitjih na Zemlji, pa je brez celostne skrbi za stvarstvo jalovo delo.

Kristjan se premalo pogloblja v dolžnost krone stvarstva, ki mu jo je Bog namenil že ob stvarjenju. Očitno jemlje gospodovanje pretežno v smislu izkoriščanja in ne polne odgovornosti gospodarjenja. Skrbi le za sredstva. Nekako rahlo materialistično. Jezus je zakraljeval s ponižanjem do smrti na križu in hkrati z zmago nad smrtjo. Mar ne govorimo tu o umiranju narave, stvarstva? Bi jo s svojo ponižnostjo lahko rešili?

Človek hkrati pozablja, da je Bog sklenil zavezo z vsemi bitji in da je bilo vse ustvarjeno prav dobro do trenutka, ko je prvi človek na mesto podarjene svobodne volje postavil samovoljo. Od tedaj pa celotno stvarstvo hrepeni po odrešenju. Ne bom se spuščal v podrobnosti posameznih odlomkov Svetega pisma, ki si jih lahko razlagamo v smislu Božjega naročila človeku, da mora skrbeti za naravo. Dejstvo je, da v duhu Božje besede lahko do narave oziroma stvarstva vzpostavimo samo *globoko spoštljiv odnos*. Ta pa je človekova notranja lastnost.

Evropski človek mora na temelju vrednot, ki jih je razvila njegova kultura, najprej odkriti in razumeti diaforo znotraj samega sebe. Diaforo med življenjem in osebo. Življenjem kot biološkim pojavom, ki se je razvilo v teku evolucije stvarstva, in osebe kot Božje odslikave v posamezniku. In do vsakega mora vzpostaviti pravi odnos. Pristno krščanstvo v svoji celovitosti nudi dovolj opore za takšen premik človekove notranjosti. Torej odriniti na globoko tudi v odnosu do narave in poiskati *temelj v sebi*.

ZVON

revija za kulturo in družbo
november 2002, letnik 5, št. 5

Izdajateljica in založnica
Mohorjeva družba Celovec

Sozaložnice
Mohorjeva družba Celje, Goriška Mohorjeva družba, Družina

Glavni urednik
Andrej Arko

Uredniški odbor
Janko Čar, Hanzi Filipič, Jože Horvat, dr. Janez Markeš, dr. Matija Ogrin,
Jurij Paljk, Igor Senčar (namestnik gl. urednika), Brane Senegačnik, Veselka
Šorli Puc

Naslov uredništva
Resljeva 11, Ljubljana, tel. 01/434-48-19. E-pošta: zvon@druzina.si

Uradne ure: vsak ponedeljek od 14. do 15. ure na Resljevi 11, Ljubljana

Uprava
Poljanska 97, Ljubljana, tel. 01/230-10-97, faks: 01/432-11-22

Cena:
posamezna številka v redni prodaji 1.800 SIT oz. 7,2 EUR,
letna naročnina 8.990 SIT oz. 40 EUR

Lektoriranje
Nives Vidrih

Oblikovanje
Studio Kocbek

Prelom
Družina, Ljubljana

Tisk
Schwarz, Ljubljana

ISSN 1408-645X

Rokopisov ne vračamo

Revijo finančno podpirata Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Urad
zveznega kanclerja na Dunaju

